

աղբիւրները Ա. Նարուէնի տպագրական ձնշը օրինաց տակ էին, (—Նարուէն արգելած էր օտար երկիրներու լցագիւնները մուծանել իւր իշխանութեան երկիրներն, եւ ներքինը ալ միշտ ի գովութիւն եւ ի կողմ Նարուէնի կրնայի գրել, —) եւ ազդային ու գրականութեան որին ալ գեռ չըր արթնցած: Վերջապէս լեզուն ալ հարկ էր այնպէս ըլլալ՝ որպէս, թի թերուում մի ժողովրեան իմանափ ըլլար. կարենի ալ էր պլազդ: — Աւազը որ Դժուու Բն-Հանդիւն 1816ին վերըբը՝ մեզի անծ մօնթ պատճառաւ մը, շուտով մեկնեցաւ հինգ տարուան փոքր ի շատ արդիւալից ասպարիջէն:

Հ. Գ. Գ.

ԱՐՈՒԵՍՏԳՐԱԿԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ԹԻՇՈՒՐՈՒՌՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԴՅՈՒՆ ԱՐՄԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐԱԿԱՆ ՄԱՍ

ԴԼՈՒԽ Ա.

Ի՞նչ է մոխ, եւ ի՞նչպէս կը սատարի:

Այս ճարպի նման գոյացւթիւն մըն է, որ գիւղարարար կը բանուի մեղուու ըլլիներու մէջ, բայց նաև յառաջ կը բերուի այլեւոյց անկերէ որով ծաղկի փոխաց, պարզ հիմնու մէջ եւ կամ կեղեւի ու տերեւու անկերեւութիւն վայ բաղմանթեամբ մոմ կունենան:

Մեղուայ յառաջ բերած մոմը՝ կը կուրուի: Ժրաման կամ պարզագու մօք, իսկ տնիկ հանուածը, անկային կամ բառայի մօք:

Ինչպէս նոյնու մեղուամու մեղուին արտադրութիւնն է, բայց ոչ թէ մեղուն նոյնը կը ժողովէ՝ ինչպէս ոմակը կը կարծեն: Թէ մեղուը ինչ նիւթեք կը պատրաստեն մոմն, այսինքն՝ թէ արդեք վարդի հիմնու մոմն կը կամքի փոշուն մոմն ալ յինքեան կը բավանապէս, գեացայօր սուսուգութեանք չի գիտուիր: Այսամին սույոյ է թէ մեղուք մոմն քրոսանց պէս գուրու կուտան, եւ հետեւարա սատամարի մէջ կամ կերած աղզի փոշուներն եւ կամ մեղու հիմն էն կը պատրաստեն: Մուգ գուրուու մեղուն աղզութեանքի մէջ աշարժ կը կենայ, եւ կը տեսնուի: Թէ ինչպէս մոմը կարի նուր եւ անօր թերթի պէս փոր ողանիքու մէջն դուրս կէլէ: Այս թէրթերը կամ կիյան վար, զօր մօնագործ մեղուներն անթաջապէս կը ժողովն, եւ կամ նոյն միջնցին օգտիներու վայցն կառաւան բերնի մէջ, եւ ինչպէս ու մոմը կը կարծեն, հիմքով մը կը շաղուն եւ կը

¹ Միշտ սուսուգութեան վայ պէտ հասուր գիտուուն ունեսութիւնն էն:

շնէն բջիջներն որոնց մէջ մեղըց պիտի համբարուե եւ կամ մուս պիտի գործի: Բաց ասկէ մեղուն բջիջները պատելու համար նաև ուղարկի անկերու վայցին մնու եւ նշնչապէս իմային գոյացութիւններ իւր ետևէ սուսուցներուն մէջ ժողովն տան կը ըսրէ:

Մեղըց խորսիէն զտելէն հանելէն ետեւ: Դեղին եւ սպիտակ մնու զատ զատ ապահեայ կամ խցեցն ամանի մէջ կը դրուի, (վասն զի մետաղ անօթյ մէջ մոմն իւր գեղցիցի գոյնը կը ինոնցնէն): Մեղըցն վան չուր կը լցուի եւ ջուրը կնացուի: Ասով մուս կը համի եւ ջուր երասը կը ժողովն, որ միջնցին ջուրը մլչու խանւլու է: Մոմն պայտի հայկէն ետեւ: Կանոնի ջուր կը երեսն եւ անդայս ու կոս կտաւէ Մանցընելով՝ այս անօթներուն մէջ կը լցուի եւ թու կը արուի որ սատի:

Այս կերպով սատարուած մուի զանգուածը սովորաբ յասկի կողմէ մօնթ պայտի եւ աղոտու չըր մէ կ'ունենայ որ յառաջ կու դոյ հալու մոմ մէջ եւ զանց աղուցութենէն: Այս շերու գանակի մէջ կը կտուի կը հանելի յառաջ քան վաճառքի հանելի:

Իսկ բառական մուը ձեռք կը բերուի հետեւ եալ կերպով: Մանաքը բայցուու այս մասոնքն սոսի մուշ կը հոսէ, մանր կը յօշուի եւ ջոյ մէջ կերպարու: Նույը պայտցնէն ետեւ: Ջոյ մակերեւութիւն վայ տառած մուշ կառուի եւ գորձեալ կը հակցուի, եւ յեղոյ կոշտ լաթէ անցընով՝ սկաւառակներու կամ յատուկ անօթներուն մէջ կը աստեցուի:

ԳՈՒԽ Բ.

Մույի յատկութիւններն ու բաղադրութիւններ:

Ա ամսաբէր հանուած մեղամում մկաւառականն է կ'ըլլայ՝ պյետու թանձութեամբ, դյունը բաց գեղին մինչեւ յութ գեղին կ'ըլլայ, եթէ բեկանի ու դիմոցին է, ակար բիրդակնեւ, յուրա վիճակի մէջ կարծը եւ գերարծի, իսկ եթէ բիթ մը արացուի կակուզ կ'ըլլայ եւ ամեն եւ կ'առուշատ մեղացաւ, համբ շատ ակար համեմատ, ծամերու ժամանակ չի յարի առանձակ, ջոյ եւ յուրա պէտուի մէջ անլուսնեին, շլու ալքուու եւ ցուռ եթերի մէջ բայ մասնի կը լուծուի, իսկ անխային ծծմբյ, (sulfure de carbone) բնակորի, (benzine) քրուպակների (chloroform) եւ եթերական իւղերու մէջ բարովին կը լուծուի: Թանձն իւղերու, ճարպերու եւ շատ իւղերու հետ համարուելու ըլլայ՝ մլչու կը միանայ: Մույի ասկանի արար կինըն է 0,960 միջն. 0,972, ջուս մեղամում համեր աստիճանն է 62 մնչեւ 640 կերս: Եթէ աւելի շեմանման մէջ ձգուի՝ կը տարրաւուի եւ կը շագինայ, բայց իւղերու եւ մարպերու պէս պյարծի հոս չի ձգեր: Եթէ պատրուգով մը

¹ Մէջու սուսուգութեան վայ պէտ հասուր գիտուուն ունեսութիւնն էն: Այս գործութեան ժամանակ պէտու յուր մէջ աղանդ կը մաքի, զօրնը գուրս համեր համար կը ինայ նաև յատուկ գործուի մը բջիջները հնաւէլ:

վառուելու ըլլայ, պայծառ լուսով բոց կ'ունենայ՝ առանց ծեխու կամ շղիք երեւարու:

Մոլով գեղին դղիք մեղքն է. վասն զի այն ընթանի որոնց մէջ մեղք չայ, եթէ հայեցակին սպիտակ մամ կու տան Օդայ, արեւու եւ ինսառութեան մէջ մարդու, ինչպէս նաև քիմիկան ճամփով գեղին դղիք է ըստրալուծի: Բայց արթուու մարդութիւնը բացած է որ այն ճաւառաներու մեղամնութեամբ ուր պայծերութիւն կայ, արեւու տակ չի պահտականար:

Սպիտակացեալ կամ ճերմակ մեղամնութ սուփրասար բոլրաս, բարակ, թափանցիկ, սկսաւառակի ձեռքով վաճառուի կը հանուա, տկար ծթռած կը հասի, համ շառնենար, եւ մինչեւ 67° Ա ին կը հալի, եւ 0,970 մինչեւ 0,976 տեսակարար կիրա կունենայ: Ուրիշ ամեն կողմանէ զեղին մեղամնութ պէս է:

Մեղամնութ իւր յօդիչ տարերաց կողմանէ կը տարերի ճարպէ՛ անո՞ւ որ եթէ կիրիշ տնկառով (potasse à la chaux) օնանացուլու ըլլայ, քաշցուենք (glycérolé) գույք չի տար:

Խնդիր ճարպէն ծորեւ եւ սոսած իւլդրէ կազմուած են, նյոնպէս մեղամնութ երկու տարերը մարմիններէ բարպացեալ է. այսինքն՝ մէջ ըլ 20 առ հարիր ճարպէ թթուու իւր ասսակի մէջ, որ կը բժիրեալուաց եւ ալքոոլի մէջ կը լուծուի, ասինչ կը հույսու համեմուն, (acide cétotique) եւ բնարմաւիթթուու (acide palmitique) որ կապեալ է յասպէի խառսի մը՝ որ կոչուի նուրուն իւր դույ (oxyde de mélisse):

Բուռասան մնեն ան ճարպէն նմանութիւն ունեն: Աս ալ ճարպի պէտ ջոյ մէջ չի լուծուիր, ներմութեան մէջ կը հալի, լուսաւոր բոցով կը վասի, բայց կը տարերի ճարպէ անով՝ որ աղաղանի երեք ասր հնու չի միանար: Բաղադրաց տարերաց կողմանէ ճարպիշ շառնանութիւն ունի, եւ կ'երեւայ թէ թանձր թթուուներու եւ մամաթթուուի ու թուրիուն նուրու ուռու գրծարանաւոր պարուներու միաւորութիւնն է:

Բուռասան մնմի շատ տեսակները տեսպին, ձեւին եւ այն կողմանէ սպիտակացեալ մեղամնութ շատ կը համանի, եւ մեղամնութ պէտ ալ կը վաճառուի:

ՑԼԻՆԻԿ.

Մեղամնութ տեսակները:

Մեղամնութ որ վաճառքի կը հանուի, այլ տեսակ կ'ըլլայ: Ար զանգանենք եւրոպէն եւ ոչ-Եւրոպէն մամի տեսակներ:

1. Եւրոպական մեղամնութ տեսակներ:

Անսորբան մուսան, որ գինաւարար Մարիֆէլու նայչի մեղամնութիւն յաւած կու գայ: Միինչ տեսակներն առանց սպիտակացեաներու, ճարպէն այլ վաճանաներու կը վաճանաներու: Կը պարծածութիւն 16–18 օրուն մէջ կը սպիտականայ: Սպիտակացեար կը բաժնուի աղիք սպիտակ եւ միջակ սպիտակ տեսակի:

Է. Բանեմայն գեղամնութ կափուղ կ'ըլլայ: Եւ գրիթէ միայն գեղին մոմի եւ ուրիշ լիմֆաներու կը գործածուի: Սպիտակացեալն առանձինն աղութիւն մը ըստի:

Գ. Մորաւական նողամում, կոչտ եւ սպիտակացեալ կը բժիրուի չուշչառուի աղարաբէն: Կափիթիւնին, հունգարական եւ առասկան մոմն աւելի կարծր է, շատ չի ծախուիր, լաւ կը սպիտականայ բայց շատ կամաց:

Դ. Ալեքսանդրան հողամումը մորաւիականէն առարին է:

Ե. Ավստրիական իւր խլցախտն մորաւանին երեք տեսակ է, որեւունուան, որեւունուան եւ Պատանուն ամենէն սոսորն է եւ իսոս փիթի կը հոսի, երկրորդը միջակ աղին է, եւ բառ մամին աւագին: Տասաւանդ արեւելակողմանն, ուր ձիախուր թթուու ցորցուում (Pyroglycopic sugaropitum) մշագուալիսն մեղուածուութիւնը յառաջ գայած է: Կարմիր պարկը թում գեղին մեղամնութ որ Պարբունին եւ Պոլասվիս յառաջ կու գայ, աղնուագիյն տեսակն է: Վասն գի համարելու ժամանակ կը առ հարիր միջու կը բարսիւ: Սար հետ նոյն է Դանուբի, Սոսնիկասուուի եւայլն մոմի, որ պայծառ գեղին կ'ըլլայ եւ հալցընելու ժամանակ 2–3 առ հարիր միջու կը կոսուի: Ըստ տեղին ուր թանձր սակնչաներէ առանձներ կան, լոյց նո՞ւստած տեսակներէ յառաջ կու գայ, որ բարբունի սոսորն տեսակ մըն է:

Զ. Հանկարուտն նմ: Ասոր Rosenauer կոչուած մուսան լուսացին է, որ թէեւ Ալեքսանան տեսակն պէտ կը սպիտականայ, բայց շատ մուռ կ'ունենայ: Հունգարական մոմուու յատկութիւնն է գերարաւ եւ լաւ սպիտականաւու:

Ե. Ավստրիական իւր խլցախտն մոմակ էն, երկուառն աւ ըստ անակնի ըստիր տեսակ էն:

Զ. Խլցախտն նմ: Պլաստիկարար Լոյզպախի կողմէն, որ ըստիր տեսակ կը համարուի:

Դ. Թիթիվ նմ, Փասմէկհաէկի եւ Պատէնսէկի կողմէն յառաջ կու գայ: Ասիֆայ դիւրաւ չի սպիտականաւ:

Ե. Ավստրիական նմ, Պէլլունոյի եւ Ալեքսանյի կողմէն տեսակը լուս սպիտականալուն շատ յարգին է:

Ֆ. Եւ իւր տեսակն է խլցախտն նմ: Առ աշխն տեսի ըստիր է: Ավելինը երեք տեսակ կ'ըլլայ: Խիստ կարմիր տեսակը թէեւ աղնուագիյն տեսակն է, անայի համաց, — ուր շատ մոմ կը տարսի, — գեղին աւելի կ'ըստիր: Պուստասոն յառաջ կու գայ խըզըդի մոմ, սպիտակն լի հական մոմ եւ այլն, որուի միջն տեսակ էն:

Ճ. Տ-նի նմ: Եւրոպական Յամկաստանի պյիւսայ տեսիքն: Յամկայ լաթերու մէջ պատաւակ մեծամեծ ծրաներով կը վաճառքի եւ մոմ անէ տեսակներն աղնուագիյն ու թամկացինն է, մանաւանդ իսոս կարմիր տեսակը: Խումըլի մոմն որ ամենէն աղին է, խոալիս Ծեր շավուր կը հաջու: Պանիսայի եւ Սալմիքի մոմն աւ աղին տե-

սակէն է: Տարիկ մուն 1—2 առ հարիր միայն կը կորսէ իշտեցնէլու ժամանակ:

Ժր. Յունիսին նմ, բայ Յունատանին եւ Ազգիվաղագոսի կզբինքնէն: Ազնութեան կողմանէ տարիկ մուն եւրի է:

Ժ. Գողլիխուն նմին լաւոգյն տեսակը Պրոդաներ եւ Հարաւ. Գաղցիա յառաջ բերաւան է, վան զի դիրաւ կը սպիտականայ: Պուրիւնար, Տէ Լանի նահանգին եւ Պորտոյի կողմանց ման սորին է: Գաղցիա ամենեւին մոմ գուր չի հաներ ամհմնէն, ընդհափառան ամէն ամրի 6—7000 մերի կերպինոր ներս կը մւծուի:

Ժ. Սշնիսին նմ, կը վաճառուի քամիներու եւ ծրարներու մէջ իրապանչիւր զանգուածն 2—3 Փունգ, եւ գաղցիական մոմ ընտիր տեսակն հաւատար է:

Ժ. Համուրութիւն նմ, Հանուպիք, Ծովքայն եւայն յառաջ կու քայ, եւ ընտիր տեսակ է:

Ժ. Պայիւրուն նմ, յառաջ կու քայ գլուխորարու Պայիւրունիի, Գրայզ Միջիւրութիւնը շատ յառաջ է: Ըստիր տեսակ է, բայց ինչպէս Գերօնմիոյ ուրիշ տեղերու, Նոյնիւս Պայիւրունուն ալ Եւրոպայի մէջ առեւտրական նիւթ չէ եղաւ:

Այսափ են Եւրոպական մոմի գլխաւոր տեսակները:

Ու ենորոպական մոմի տեսակները:

Ա. Առաջիւն նմ, Ասրական Տաճկառաւար սյինայլ տեղերէն, որոցմէ Զմիւռնիյ գեղին մոմ ազնուագյն տեսակն է: Փոք Ասից ամէն ծովեցները կումբը՝ մելցոր որովհետեւ մատավարդի (Rhododendrum ponticum) ծաղիկն ըստ կը գտնէն, շատ մոմ կու տան եւ շատ ընտիր տեսակէն:

Բ. Ճեղախն նմ, մարուր կը լլայ՝ բայց շատ քիշ, եւ վաճառականութեան մէջ գուն ուրեք կերւայ:

Գ. Եւ Դ. Ենդորովին եւ ուրիշեւուն նմ, ինչպէսնաւ Մարուրոյն նմ, որ Անդրիայէն Եւրոպա կու քայ: Ասոնք ըստ բաւականի կարծր եւ լու են, բայց առտաս:

Ե. Անձիւսին նմ, մութ թուր կը լլայ եւ նուազ հաճախախն հոտ կունեայ: Աձանաքրի հանուածը թահար, երկխոյսնեւ տափառիք եւ կամ դրանածնէ կը լլայ, իրապանչլուր զարուած 25 քիլորամ, մերժ անծագ եւ մերժ տափերու կամ արկինքու մէջ, եւ սպիտականալու մէջ՝ քիլ անգամ սպիտակութեան երկորդ աստիճանին կը հանի:

Ղ. Կոսմեւտիկ նմ, շատ կարծր կը լլայ եւ լաւութեան կողմանէ ռուսական գեղին մոմին կը հաւատարի: Ասիկայ յառաջագյն պէտքականան եւ Մարուրոյի ման առաւել պինդ եւ սպիտակ ընելու կը դործածուիր:

Դ. Ալբիւն նմ, գլխաւորար Մերժիկյի եւ Արեւը. Հնդկաստանի մոմ: Առաջիւր մասնակի Եռոքադափեն, մերացյն կը լլայ եւ գժուարաւ կը սպիտականայ վերջնէն՝ որ ձամացքա յառաջ կու քայ, իրան գեղին կը լլայ, ըստ բաւականի յարդի է, եւ ուղրաբար ծափաներու մէջ կը վաճառուի: Կայ նաեւ Հիւս, եւ Հարաւ. Ամերիկյի մոմ:

Ե. Աւե Խերամու, որ Կուտապարտիքի վայրի մեղուն մէջ տեսակը յառաջ կը բրեէ, եւ երբեք չէ սպիտականար:

Մշղամանիք ընդհանուր տեսակներն ասոնք են: Տեսնենք բուսական մոմի տեսակներն ալ:

(Ըստանութիւն)

ՑԱՇԵՎԱԿԱՆ

ԳՈՐԾՆԵԿՈՆ ՑԱՇԵՎԱԿԻՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԵԽՏԱԿԱՆՈՅ ԳՈՐԾՈՒՆԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵԽՏԱԿԱՆՈՅ ՏԵԽՏԱԿԱՆՈՅ

Ա. ՏՈՒՆ

(Ըստանութիւն)

Ց 4. Ժան Խաղաղաղութիւնը պահե՞ւ:

Տան խաղաղութիւնը տան արեւեկյոն է, զր պահելու տիկնոջ գժուարին՝ բայց նաև գեղեցիկ եւ պարաւետ պաշտօնն է: Բմանք կը կարծեն թէ խաղաղութիւնը կը պահեն՝ տան գլխոյն շրջանելվ կամ զարուակելով պարաւելի գործերը: Բայց լաւ հանգամանաց մէջ չէ պահիս տուն մը, որովհետեւ շուտ մը պատճառականը ու ստախանութիւնը կը յաջորդեն այլ լորեթեան: Թո՞ն՝ որ մեծ եւ տեւական տարածալայնութեան առիթ կը լլայ պայտիսի վարմանք մը, երբ իրն յայտնակի ասով նաեւ ընտանեաց բարը կը զեղծանի, կը խանգարի իրաւունքը, կը բժանայ շշմարտութեան սէրը եւ վստահութիւնը կը խանգարի:

Եթէ ամաւսնիք շխն միաբան եւ համակարծիք ինչ դիպաց մէջ, տղաք եւ ծառապք պէտք չեն նոյն իմանալ: Այսպիսի դիպաց մէջ երկու կումանէն ալ տեղի տալով մարմանելու է:

Տանտիրոջ եւ տանտիկնոջ կը լուսութիւնը պահելու համար՝ պէտք է որ երկու կումանէն ալ զգուշացիք որ տան խաղաղութիւնը չլլայովի: Այսպէս զօր օր պէտք չէ գրծութիւն տանտիրոջ բացակայութեան ատեն պին բանն՝ որ իւր ներկայութեան ատեն չէր ըլլար: Խը հրամանաց միշտ պէտք է հանգանդիլ: Եթէ տանտերը զմեկը կը կումանէ, պէտք չէ որ տանտիկնն ուղակի դէմ զնէ անմիջապէս: Խոկ եթէ երբեմն շատապատիքն իւրէ, մեծաւ զգուշութեամբ ըլլալու է: Կամ յանկարծական եւ ոչ բորբոքին իրաւացի խաղաղութիւնը չի վասեր, եթէ տանտիկնն անձանք յանդիմանուողն կողմանից ելլելով՝ իրը